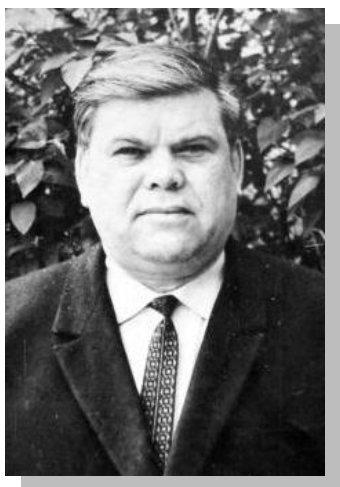

ЧЕРКАШИН ОЛЕКСІЙ ІВАНОВИЧ

Черкашин Олексій Іванович (30.03.1914, Курська губернія – 07.08.1981, Харків), український бібліотекар, книгознавець та бібліограф, завідувач відділу рідкісних видань і рукописів Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка (ХДНБ) у 1949–1981 рр.

Народився в селянській родині (батько служив на пошті ямщиком). Закінчив школу в м. Грайворон (1931). Того ж року продовжив навчання у Педагогічному технікумі імені Профінтерна у Москві. Працював вихователем у трудовій комуні, завучем школи у Калінінській області. З червня 1941 р. і до травня 1945 р. перебував на фронті, тричі був поранений, востаннє – 4 травня 1945 р. у Берліні. Війну закінчив у званні майора. У 1949 р. закінчив Харківський державний педагогічний інститут (тепер Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди). 22 серпня 1949 р. О. І. Черкашин почав працювати в ХДНБ у відділі фондів та обслуговування, з 25 жовтня 1949 р. – на посаді завідувача відділу стародруків та рідкісних книжок (тепер науково-дослідний відділ документознавства, колекцій рідкісних видань і рукописів).

О. І. Черкашин виявив себе як вдалий організатор, бібліограф, книгознавець та популяризатор книги і один з основних виконавців роботи з формування, забезпечення збереження та розкриття найцінніших колекцій. З його ініціативи активізувалося обслуговування читачів, хоча спеціалізованої читальної зали тоді у відділі не було. Змінювались критерії відбору книг та архівних документів для фонду пам'яток, методи їх популяризації та наукового освоєння. Член КПРС О. І. Черкашин на початку діяльності жорстко реформував фонд раритетів, керуючись «постановами партії та уряду», збільшуючи його ідеологічний потенціал за рахунок видань

«класиків марксизму-ленінізму» і виводячи «шкідливі» пам'ятки за межі фонду. Особливо постраждали від цієї перебудови колекції рідкісних та цінних видань кінця ХІХ – перших десятиріч ХХ ст.

Великою заслугою О. І. Черкашина та його колег І. В. Знаменської і Л. І. Цикіної є формування й розширення колекцій книжкових пам'яток світового та національного значення, безсумнівних раритетів у фондах бібліотеки. У 1950–1970 роках до ХДНБ надійшли сотні стародруків, рідкісних та цінних видань: українські першодруки – примірники видань Івана Федорова, а також кириличні стародруки (117 примірників). О. І. Черкашину вдалося придбати з дублетного фонду Державної бібліотеки СРСР ім. В. І. Леніна (тепер – Російська державна бібліотека) рукописні книги ХІV–ХVІІІ ст. Стародруки, рідкісні та цінні видання ХІХ–ХХ ст. надійшли з відомчих бібліотек, приватних зібрань (зокрема до колекції рукописних книг – Службова мінея на грудень 1390-х років, нині – найдавніша рукописна кирилична пам'ятка у фондах ХДНБ). Чимало раритетів було придбано О. І. Черкашиним та його колегами у букіністичних крамницях Харкова, Києва, Москви та інших міст СРСР. З його ініціативи було відновлено традицію звернення до відомих авторів з проханням надіслати свої книги і творчі рукописи. Плідними наслідками цих контактів було розширення архівних зібрань ХДНБ та створення колекції книг з автографами радянських письменників. Колекціонувалися також «книжкові» автографи видатних художників, композиторів, артистів, діячів науки і техніки, «героїв праці» тощо.

О. І. Черкашин довів адміністрації бібліотеки необхідність спеціалізації: з рідкісними виданнями та рукописами повинні працювати лише співробітники профільного відділу (фонд рідкісних книг знаходився в окремому ізолюваному приміщенні на території фондосховища і фондову роботу здійснювали виключно працівники основного книгосховища). Під керівництвом Олексія Івановича розвивалась система управління зібраннями

– каталоги і картотеки відділу. З 1960-х років працівники відділу брали участь у підготовці зведених друкованих каталогів східнослов'янської рукописної книги, стародруків, окремих груп рідкісних та цінних видань ХІХ – початку ХХ ст.

О. І. Черкашин не мав наукових ступенів та звань, але його книгознавчий досвід цінували академік Я. Д. Ісаєвич, І. Я. Каганов та Є. Л. Немировський. Взаємно корисними були його багаторічні контакти з провідними співробітниками Музею книги Державної бібліотеки СРСР імені Леніна (тепер – Російська державна бібліотека), колегами з Державної публічної бібліотеки (тепер – РНБ у Санкт-Петербурзі). О. І. Черкашин – автор багатьох наукових та науково-популярних публікацій з історії книги та бібліотек, за матеріалами колекцій ХДНБ, учасник тогочасних дискусій серед бібліотекарів, книгознавців та видавців. Він є укладачем кількох бібліографічних посібників, брав участь у підготовці до друку біобібліографічного словника «Українські письменники». Вказаний проект – на той період був найзначнішою бібліографічною працею ХДНБ. У доробку О. І. Черкашина є також розвідки з шевченкознавства.

В останній рік життя О. І. Черкашин працював над кількома темами, досліджуючи острозькі першодруки ХVІ ст., мініатюрні видання ХХ ст., рукописний альбом українських, російських та французьких поезій, укладений у 1820–1840 роках. Він був популяризатором бібліотечних знань і наставником бібліотечної молоді: виступав на заводах і в інститутах, перед студентами і школярами, на засіданнях Харківського клубу любителів книги, в організації та роботі якого брав участь. Був багаторічним редактором настінної газети ХДНБ «Бібліотека і життя», автором-укладачем ілюстрованих альбомів, присвячених діяльності книгозбірні (зберігаються у меморіальному фонді ХДНБ).

Нагороджений орденами Червоного Прапора, Вітчизняної війни II-го ступеня, Червоної Зірки – та медалями «За визволення Варшави» і «За взяття Берліна».

Праці

1. Володимир Галактіонович Короленко. 1853–1953 : бібліогр. та метод. матеріали до 100-річчя з дня народж. / уклад. О. І. Черкашин. Харків, 1953.
2. Українські письменники : біобібліогр. слов. : у 5 т. Т. 4. Радянська література А – К / уклали: О. І. Черкашин та ін. Київ, 1965. 847 с.
3. Українські письменники : біобібліогр. слов. : у 5 т. Т. 5. Радянська література Л–Я / уклали О. І. Черкашин та ін. Київ, 1965. 856 с.
4. Деякі питання історії невідомої поезії Шевченка // Зб. пр. XIX-ої наук. шевченк. конф. Київ, 1972. С. 66–83.
5. Слово про книгу : висловлювання, крилаті вирази та нар. мудрість, 1968. 308 с.
6. Старопечатная и редкая книга // Книгу – трудящимся. Харків, 1968. С. 120–130.

Джерела

1. Діяльність Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка з формування, збереження та розкриття колекцій пам'яток писемності та друку : історія, традиції, новації / І. Я. Лосієвський, С. Б. Шоломова, О. Л. Грабарчук // Зб. наук. пр. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 2012. Вип. 6. С. 88–113.
2. Стенограма засідання Редакційної ради Держлітвидаву України від 3 жовтня 1957 р. // Архів. фонд ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Ф. 47. Шифр Р-85 – 90.
3. Фонд редких изданий и рукописей : указ. лит. / Харьк. гос. науч. б-ка им. В. Г. Короленко; сост. И. Я. Лосиевский. Харьков, 1992. 62 с.

4. Фотодокументи з історії відділу рідкісних видань і рукописів. 1950–1980 рр. // Архів. фонд ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Ф. 31. Шифр Р-75.

5. Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка (1886–2011) : кат. вид. Б-ки та публ. про її діяльність / уклад.: О. П. Куніч [та ін.]. Харків, 2011. 485 с.

6. Шерстюк Т. Г. Дещо про бібліотеку, яка стала моїм другим домом і джерелом придбання друзів : спогади. Харків, 1990. // Архів. фонд ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Ф. 17. Шифр Р-329.

Лосієвський Ігор Якович

Статтю створено 16.06.2017